

СЛОВОВІРНА КАТЕГОРІЯ 'АБСТРАГОВАНА ОЗНАКА' В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ В ЗІСТАВЛЕННІ З АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті проаналізовано словотвірні засоби категоризації дійсності в ділянці ознаки, абстрагованої від її носія, в українській мові в зіставленні з англійською мовою. Встановлено універсальне й індивідуально-мовне у реалізації словотвірної категорії «абстраговано ознака» в українській та англійській мовах.

Ключові слова: категоризації дійсності, транскатегоризації, словотвір, словотвірна категорія, транспозиційний словотвір.

Словотвірна категорія «абстрагована ознака» репрезентує транспозиційний тип ономасіологічних категорій, які ґрунтуються на тому, що ознака може мислитися незалежно від того, кому вона властива, тобто як ознака в самій ознаці [19, 200]. Розмірковуючи над словами російської мови, у яких виявляється зазначена словотвірна категорія, О. М. Пешковський вказував: «Якщо ми визнаємо, що **-ец** в слові *чернец* позначає чорну людину, **-ыш** в слові *черныш* – чорного птаха, **-ик** в слові *черника* – чорну ягоду і т. д., то чому не визнати, що **-от-** в слові *чернота* позначає просто щось чорне? Ось це «щось» і буде предметність, або, як виражаються деякі лінгвісти, «опредмечена» ознака. А визнавши такий загальний відтінок хоч би в одному суфіксі, ми вже мимоволі повинні будемо визнати його і в інших, однозначних із ним (*белизна, худоба, синева, бледность, ширина*), і в таких *безсуфіксних* словах, як *синь* (пор. *чернь*), *дадь*, *ширь*, *глубь*» [14, 71–72].

Термін «опредметнена (опредмечена) ознака» або синонім до нього «якісний стан» використовується як назва відповідної словотвірної категорії [2, 144; 13, 236-266 та ін.]. Проте слід визнати й намагання лінгвістів чітко розмежовувати онтологічні й мовні категорії. Розглядаючи предметність як онтологічну категорію, а субстанційність – як лексико-граматичну, С. Д. Кацнельсон писав: «Для того, щоб ознакові значення могли функціонувати як означувані і предикандуми, мова прирівнює їх функціонально до предметних значень, підводячи їх під загальну категорію субстанції. Стверджуючи, що субстанційні значення, такі, як 'бег' і 'холод', «мисляться як предмети», шкільна граматики явно сплутує онтологічну категорію предметності з лексико-граматичною категорією субстанції. Враховуючи зазначене та те, що «підведення ознакових значень під загальну категорію субстанції здійснюється шляхом абстрагування ознак від їх носіїв», а «регулярно повторювані відношення між твірними прикметниками і похідними від них абстрактними іменниками – це відношення

абстрагування ознак від їх носіїв, тому словотвірним значенням таких утворень є «абстрагована ознака» [6, 46], аналізовану словотвірну категорію іменуємо не «опредметнена ознака», а «абстрагована ознака».

Давно відзначено, що поява класу вказаних похідних слів у мові зумовлена не потребами виразити нове поняття, а необхідністю трансляції (термін Л. Теньєра) лексичних значень із одного лексико-граматичного класу в інший, інакше кажучи, потребами вираження одного лексичного значення засобами іншої частини мови для уможливлення виконання ним іншої синтаксичної функції. Є. Курилович писав: «Синтаксичний дериват – це форма з тим же лексичним змістом, який має вихідна форма, але з іншою синтаксичною функцією; вона має синтаксичну морфему» [12, 61–62]. Словотвірна категорія, яка об'єднує деад'єктивні похідні із абстрактним значенням, засвідчує, що «похідне слово з його неповторною семантикою створюється не лише з чисто лексичними цілями, але і для здійснення цією одиницею різноманітних граматичних, синтаксичних і номінативно-комунікативних функцій» [11, 198].

Комунікативні потреби поставити лексичне значення статичної ознаки в синтаксичну позицію підмета або додатка спонукали формальний апарат української мови виробити механізм трансформації прикметників у іменники, для яких синтаксичні позиції підмета або додатка природні, закономірні. Ним стали відповідні словотвірні моделі, які забезпечують словотвірну транспозицію прикметника в іменник, зберігаючи в транспонованому іменнику лексичне значення ознаки вихідного прикметника. Комунікативну зумовленість указаних дериваційно-морфологічних транспозицій засвідчують не лише модельовані конструкції, а й численні зразки задокументованого «живого» мовлення, пор.: Частково я, звичайно, *аморальний*. Але – що моя *аморальність*?! Ніщо. Крапля в морі (О. Довженко. Поема про море); Фактично, *святим* був на всю хату один я. І от скінчилася моя *святість* (О. Довженко. Зачарована Десна); Людина насамперед *має бути доброю*, і виколісувати *доброту* треба з дитинства (І. Цюпа. Добротворець); Ринок іде, проникає в усі сфери господарства, але часто в *спотворених* формах. Причому ця *спотвореність*, як правило, викликана потужною протидією адміністративних структур (г. «Голос України») і т. д.

Те ж саме характерно й для англійської мови, пор.: She opens her eyes, all is *white*, *snow-white*, she cannot see, but she puts up her hands to stop falling down, still the roll and pitch goes on, she's thrown about and her head bursts into stars against the *whiteness* till all at once he splits open and there's no more night *blindness* nor *blindwhiteness* neither, but the good hot yellow sun up above (M. Warner. Indigo.); Heredia wants to be poetic and *hard*; the *hardness* appears to him as a virtue in the poetic (D. Davie. Studies in Ezra Pound); I felt this was a *sad* moment, a *sad* valediction, and yet, behind the *sadness*, was a kind of relief (N. Bawden. A Woman of My Age); She lifted a hand, touching the hard slope of his *dark* cheek with gentle fingers, then the arrogant curve of his nose and the *darkness* of his unshaven jaw (J. Bauling. Ransacked Heart); *Dark* though it was, I had no doubt but that it was Victor Frankenstein; the *darkness* surrounding his present movements was so characteristic of him (B. Aldiss. Frankenstein Unbound).

З погляду категоризації дійсності та знань про неї деад'єктиви словотвірнокатегорійної семантики 'абстрагована ознака' суттєво відрізняються від деад'єктивів, в яких зафіксовано результати категоризації носія ознаки, оскільки в такому випадку результативні словотвірні одиниці не змінюють лексичного значення їх твірних, а переймають їх. Синтаксичні деривати словотвірної категорії «абстрагована ознака» засвідчують результати транспозиції атрибутивної ознаки твірного в субстанціальну ознаку деад'єктива і віддзеркалюють лінгвалізацію ознакового простору, здійсненого вихідними прикметниками, тому в деад'єктивах аналізованої словотвірної категорії зафіксовано не так категоризацію дійсності, як транскаатегоризацію її.

Ще В. В. Виноградов дійшов висновку, що «в ділянці суфіксального і префіксально-суфіксального творення іменників із абстрактним значенням сучасна російська мова виявляє тенденцію до концентрації і посиленого використання небагатьох основних словотвірних типів. Більша частина словотвірних моделей в сфері категорії абстрактності стає або стала непродуктивною. Ця обставина зумовлена тим, що основні значення, пов'язані з категорією абстрактності, значення якості абстраговано від предмета (або опрідметненої якості), значення стану і дії в процесі історичного розвитку російської мови стає все більш узагальненим, внутрішні ж відтінки і відмінності в колі того чи іншого із цих загальних значень визначаються як лексичним змістом слова і його морфологічною будовою (передовсім – будовою основи), так і поєднанням його з іншими словами в складі словосполучення і речення» [1, 192–193]. Зазначена особливість функціонування словотвірних моделей у реалізації словотвірної категорії «абстрагована ознака» властива й українській мові. Словотвірну категорію «абстрагована ознака» в сучасній українській мові репрезентують передовсім відприкметникові похідні утворення із суфіксом **-ість**.

Крім нього, лексичне наповнення зазначеної словотвірної категорії забезпечують суфікси **-от(а)**, **-ин(а)**, **-изн(а)**, **-к(а)**, **-щин(а)**, **-інь**, **Юс**, **-істик(а)**, **-истик(а)**, **-иц(я)**, **-еч(а)**, **-яв(а)**, **-аці(я)**, **-инк(а)**, **-ин(я)** – у ділянці іменників жіночого роду; **-изм (-ізм)** – чоловічого роду; **-ств(о)** (**-цтв(о)**), **-й(а)** – середнього роду та **-ош(і)**, **-иц(і)** – множинних іменників. У сучасній англійській мові словотвірну категорію «абстрагована ознака» формують деад'єктивні деривати з суфіксами **-ness**, **-ity**, **-ancy (-ency)**, **-ance (-ence)**, **-acy**, **-ism**, **-ing**, **-hood**, **-dom**, **-ship**, **-ment**.

Деад'єктиви з суфіксом -ість

Як уже зазначалось, абсолютну більшість деад'єктивних похідних із абстрактним значенням у сучасній українській мові становлять деад'єктиви з суфіксом **-ість**. Українська мова сам суфікс, як і деривати, утворені за його допомогою, успадкувала ще із праслов'янської мови: «Словотвірний тип деад'єктивів на **-ость** із значенням абстрагованої ознаки належить до спільнослов'янських, які через давньоукраїнське посередництво успадковані староукраїнською мовою XIV–XV ст.» [4, 170]. У давньоукраїнській книжно-писемній мові у ділянці відприкметникового творення іменників із абстрактним значенням із суфіксом **-ість** успішно конкурували інші спільнокатегорійні суфікси, зокрема **-от(а)**, **-ин(а)**, **-ств(о)**. З часом формант **-ость (>ість)** все більше спеціалізується на вираженні 'абстрагованої ознаки', витісняючи інші спільнокатегорійні дериваційні

форманти на позиції малопродуктивних чи непродуктивних в утворенні *nomina essendi* в українській мові. Починаючи з кінця XVI ст., ця тенденція стає визначальною. Причиною цього слугувала моновалентність і моносемічність суфікса **-ость (>ість)**: він з самого початку сполучався винятково з основами прикметників, утворюючи при цьому іменники із значенням абстрагованої ознаки. Інші синонімічні суфікси (**-ств(о)**, **-от(а)**, **-ин(а)**, **-изн(а)** та ін.), поєднуючись також із іменниковими та дієслівними основами, спеціалізуються на утворенні іменників із іншими категорійними значеннями [5, 188]. У сучасній українській мові пріоритет в утворенні іменників на позначення абстрагованої ознаки належить суфіксу **-ість**, всі інші форманти у зазначеній семантичній функції значно поступаються йому як активністю, тобто здатністю до новотворів, так і продуктивністю – загальною кількістю утворених похідних.

У процесі історичного розвитку системи деад'єктивів на **-ість**, який характеризується двома взаємопротиставленими тенденціями постійного поповнення новотворами та виходу з ужитку частини похідних, в сучасній українській мові функціонує понад 4000 відприкметникових утворень із суфіксом **-ість** на позначення абстрагованої ознаки. За даними спеціального дослідження, їх налічується 4164 [3, 24], однак і ця цифра не є остаточною, бо навіть найповніші словники сучасної української мови, на основі яких здійснено підрахунки похідних на **-ість**, не всіх їх фіксують. Є низка утворень, які не потрапили до реєстрів словників через відсутність їх у джерельній базі, обмеженій писемною фіксацією слів, не відзначено в них і так званих потенційних утворень із суфіксом **-ість**. З огляду на те, що в українській мові, як і в інших слов'янських мовах, відносні прикметники легко набувають якісних значень [10, 26–27; 16, 183–184], практично від будь-якого прикметника можна утворити абстрактний іменник за допомогою суфікса **-ість**.

Твірними для сучасних українських деад'єктивів на **-ість** є передовсім якісні непохідні прикметники, які зазвичай сягають доби ще праслов'янської та давньоукраїнської мов, наприклад: *білість, блідість, гнилість, гордість, гострість, грубість, довгість, дряхлість, добрість, жаслість, лютість, милість, мертвість, мудрість, простість, радість, ревність, рівність, світлість, слабкість, скупість, старість, сухість, ситість, твердість, терпкість, тихість, хитрість, цілість, чесність, чистість, щирість, щедрість, юність* і т. д. Таких дериватів у сучасній українській мові близько 200.

Більшість іменників із суфіксом **-ість** утворено від основ похідних прикметників із якісним значенням. Загалом же в утворенні деад'єктивів на **-ість** задіяно понад півсотні різноструктурних типів твірних основ власне українського та іншомовного походження, при цьому вони з різною продуктивністю взаємодіють із дериваційним формантом. Більше половини всіх деад'єктивів на **-ість** становлять ті, які мотивовані якісними і оякісненими прикметниками з суфіксом **-н-**: *безкрайність, безмежність, безсмертність, гучність, дотепність, дружність, законність, зручність, ідейність, кислотність, корисність, крайність, мирність, міцність, моральність, надійність, народність, нікчемність, огидність, тишиність, піднебесність, привітність, природність, складність, улучність, утопіч-*

ність, фантастичність, шаблонність, щоденність і т. д. М. М. Фашенко пише: «Прикметники з основою на **-н-** різноманітні за семантикою, а також за структурою, вони легко виражають і якісні, і відносні значення, легко поєднуються із рядом словотворчих суфіксів. Це одна із причин їх участі у творенні субстантивів на **-ість**. Потреба в утворенні іменників з абстрактним значенням є другою причиною, яка зумовлює участь майже всіх відсубстантивних та віддієслівних прикметників на **-н-** у словотворенні названих слів. Наприклад: *небажаність, задержаність, зв'язаність, засмиканість, роздрібнюваність, хибність* тощо» [17, 36].

Понад 72% деад'єктивів на **-ість**, утворено від непохідних і складно-суфіксальних прикметників та від прикметників із суфіксами **-н-**, **-лив-**, а також оякіснених дієприкметників із суфіксами **-л-**, **-ен-**, **-н-**: *кволість, жсвавість, млявість, свіжість, сірість; грамотність, доречність, жовчність, звітність, непохитність, окупність; боязливість, вередливість, дбайливість, зичливість, корисливість; досяглість, мерзлість, набубнявілість, обважнілість, зроговілість; викінченість, витонченість, довершеність, зворушеність, уцільненість; відданість, занедбаність, замріяність, нерозкаяність, обдарованість, розгнuzданість, розхристаність, спаяність, схвильованість* і т. д.

На інші структурні типи твірних прикметників, що поєднуються із суфіксом **-ість**, припадає неповних 28%, продуктивність яких теж не однакова. У порядку спадання продуктивності в утворенні іменників на **-ість** інші різноструктурні типи твірних прикметників розташовані так: з суфіксами **-уват-** (**-юват-**), (*гіркуватість*), **-ист-** (**-їст-**) (*плямистість*), **-ичн-** (**-ічн-**, **-їчн-**) (*епізодичність*), **-ов-** (**-єв-**) (*науковість*), **-к-** (*крихкість*), **-альн-** (*монументальність*), **-уч-** (**-юч-**) (*тямучість*), **-им-** (*одержимість*), **-енн-** (*мерзенність*), **-ивн-** (**-івн-**) (*імпульсивність*), **-т-** (*розбитість*), **-ав-** (**-яв-**) (*жовтавість*), **-льн-** (*повчальність*), **-ив-** (*правдивість*), **-овит-** (*гордовитість*), **-част-** (*поривчастість*), **-овн-** (**-євн-**) (*зриховність*), **-ат-** (*тихатість*), **-нн-** (*старанність*), **-аст-** (**-яст-**) (*смугастість*), **-ом-** (*вагомність*), **-ян-** (*людяність*), **-ськ-** (*світськість*), **-ональн-** (*субстанціональність*), **-ит-** (**-їт-**) (*іменитість*), **-чат-** (*чубчатість*), **-ущ-** (**-ющ-**) (*значущість*), **-зн-** (*мовчазність*), **-есн-** (*тілесність*), **-езн-** (*старезність*), **-арн-** (*легендарність*), **-уальн-** (*інтелектуальність*), **-абельн-** (*рентабельність*), **-ляв-** (*вертлявість*), **-ч-** (*творчість*), **-озн-** (*граціозність*), **-нич-** (*мальовничість*), **-яч-** (*терплячість*), **-ішн-** (*теперішність*), **-ельн-** (*смертельність*), **-орляв-** (*сухорлявість*), **-еч-** (*старечість*), **-етн-** (*славетність*), **-р-** (*мокрість*), **-утн-** (*могутність*) [6, 77].

Із погляду семантики у процесі категоризації дійсності абстрактними деад'єктивами найбільш продуктивними в транскатегоризації атрибутивної ознаки в субстанціальну за допомогою форманта **-ість** є прикметники, які виражають внутрішні якості осіб або предметів, наприклад: *мудрість, скромність, хитрість, підступність, розважливість, кмітливість, лагідність, упертість, поступливість, злість, ворожість, агресивність, дотепність, мокрість, гнилість, кислуватість, лужність, крихкість, міцність, цупкість, щільність, квасність, терпкість, солодкість, солоність, гіркість* і т. д.

Продуктивними в утворенні деад'єктивів за допомогою суфікса **-ість** є також прикметники, які виражають зовнішні ознаки осіб, предметів: *блідість, дебелисть, засмаглість, русявість, смаглявість, рум'яність,*

неохайність, цуплість, асиметричність, багрянність, білість, горбатість, громіздкість, жовтавість, картатість, непрозорість і т. д.

Менш затребуваними у формуванні словотвірної категорії «абстрагована ознака» за допомогою суфікса *-ість* стали прикметники:

1) які виражають ознаки за відношенням до вмісту (наявності) чогось у предметі, речовині, рідині тощо: *волокнистість, кров'янистість, крохмалистість, маслянистість, оліїстість, піскуватість, смолистість, цукристість* і т. д.;

2) які виражають ознаки за відношенням до часу: *анахронічність, безстроковість, вічність, вчасність, давність, довговічність, майбутність, минулість, моментальність, нагальність, передчасність, своєчасність, хвилинність* і т. д.;

3) які виражають ознаки за соціальним статусом особи: *бідність, безпритульність, безправність, заможність, злиденність, знатність, знедоленість, незможність, пригнобленість, убогість, чиновність* і т. д.

Словотвірну категорію «абстрагована ознака» в частині деад'єктивів на *-ість* репрезентовано також небагатьма дериватами від кожної з твірних основ прикметників, які виражають ознаки предметів:

– за відношенням до місця: *відцентровість, конечність, піднебесність, суміжність, центральність* і т. д.;

– за відношенням до способу виготовлення, приготування: *нарізність, розораність, розрідженість, рубчастість* і т. д.;

– за відношенням до вікових особливостей особи: *дитячість, молодість, старість* і т. д.;

– за відношенням до призначення: *коксівність, вибуховість, агітаційність* і т. д.

Семантико-словотвірними аналогами українських деад'єктивів на *-ість* у англійській мові є відприкметникові утворення з різними суфіксами, однак переважають похідні з суфіксами *-ness* та *-ity*. Відповідниками українських відприкметникових іменників із суфіксом *-ість*, зафіксованих у ВУАС, є 1082 похідні англійські іменники з суфіксом *-ness*, та 1015 дериватів із суфіксом *-ity*: *багатолюдність – populousness, бездушність – callousness, heartlessness, вередливість – capriciousness, fastidiousness, squeamishness, верткість – restlessness, fidgetiness, водявість – wateriness, вузькість – narrowness, галасливість – vociferousness, добронорядність – respectableness, дохідність – profitableness, заболоченість – marshiness, зажуреність – sadness, кістлявість – gauntness, корисливість – mercenaryness, яскравість – brightness* і т. д.; та *активність – activity, безвідповідальність – irresponsibility, ввігнутість – concavity, відносність – relativity, гідність – dignity, гнівливість – irascibility, довговічність – longevity, durability, дошкульність – causticity, драмівливість – irritability, емоційність – emotionality, цнотливість – chastity, purity, чуттєвість – sensuality, штучність – artificiality*, і т. д.

Вказана кількість англійських словотвірно-семантичних аналогів українських деад'єктивів на *-ість* не повністю покриває семантичний простір словотвірної категорії «абстрагована ознака» англійської мови в частині деад'єктивів на *-ness* та *-ity*. Вони ґрунтуються на англійських словотвірних аналогах українських деад'єктивів на *-ість*, які ввійшли до

реєстру ВУАС. Про реальний обсяг словотвірної категорії «абстрагована ознака» в англійській мові свідчать дані англійських лексикографічних джерел. Так, ОЕД подає 2981 відприкметникове утворення із суфіксом **-ness**, засвідчених в історії розвитку англійської мови від найдавніших часів до сучасності. Частина з цих дериватів у сучасній англійській мові уже не функціонує, вони вийшли з ужитку, застаріли, стали архаїзмами, використовуються як рідковживані. Без застарілих, архаїчних, okazional'nykh утворень у сучасній англійській мові словотвірну категорію «абстрагована ознака» репрезентують 2299 деад'єктивів із суфіксом **-ness**.

ОЕД фіксує також 1347 усіх відприкметникових іменників, утворених за допомогою суфікса **-ity**, словотвірної категорії «абстрагована ознака», з них 314 уже не вживаються в сучасній англійській мові. Таким чином, зазначена словотвірна категорія в сучасній англійській мові репрезентована 1033 деад'єктивами на **-ity**.

Утворення на **-ness** в англійській мові належать до найдавніших класів лексики. Формант **-ness** був продуктивним уже в давньоанглійській мові [7, 53], не втрачав він її і впродовж розвитку англійської мови до сучасного стану. При цьому дослідники відзначають, що в давньоанглійський період суфікс **-ness** поєднувався лише з основами прикметників та ад'єктивних дієприкметників. У середньоанглійський період він утворював абстрактні іменники й від інших частин мови, але не дієслів. У сучасній англійській мові цей суфікс доволі продуктивний, він поєднується з основами численних прикметників та інших частин мови, вжитих атрибутивно [20, 271–273]. Л. Бауер зазначає, що **-ness** є одним із найбільш продуктивних суфіксів в англійській мові сьогодні і використовується як в okazional'nomu, так і в uzual'nomu словотворенні, а часто утворює абстрактні іменники й від тих прикметників, від яких уже утворено деривати з синонімічним формантом, що призводить до появи пар похідних із спільною твірною основою, напр. *sincereness / sincerity, productiveness / productivity* [18, 221].

Дослідники англійського словотвору відзначають певну відмінність у значенні, яку можна спостерігати між суфіксами **-ness** та **-ity**, що конкурують між собою [21, 66; та ін.]. Ця відмінність виявляється в тому, що утворення на **-ness** мають тенденцію до позначення втіленого атрибута, властивості чи ознаки, тоді як деад'єктиви на **-ity** відносяться до абстрактного чи конкретного об'єкта [21, 67], однак ці відмінності недостатні, щоб вийти за межі загальнокатегорійного словотвірного значення 'абстрагована ознака'.

Матеріали ВУАС підтверджують думку Г. Марчанда про те, що суфікс **-ness** у творенні іменників із значенням абстрагованої ознаки в англійській мові поєднується як з питомо англійськими твірними основами, так і з запозиченими, однак переважають перші [20, 271], пор. питомо англ.: *bitterness, brightness, badness, baldness, bareness, bigness, carelessness, cleanness, coolness, darkness, deadness, deafness, deepness, dearness, dimness, drunkenness, dullness, evenness, fairness, farness, fatness, fleshiness, goodness, goodliness, greediness, greenness, greyness, grimness, halfness, hardness, hopelessness, idleness, kindness, longness, meanness, sickness, thickness* і т. д.;

запозичені: *abominableness, abstractiveness, baselessness, beastliness, clearness, curiousness, damnableness, debonairness, defectiveness, eagerness,*

equitableness, faithfulness, feebleness, fierceness, fineness, gayness, gentleness, humorousness, heinousness, justness, languidness, materialness, meanness, nobleness, noiselessness, opportuneness, palpableness, rudeness, safeness, tenderness, vigorousness і т. д.

Деад'єктиви на **-ness** в англійській мові утворено від різних за структурно-семантичними особливостями типів твірних прикметників. З погляду структури твірні прикметники для абстрактних іменників із суфіксом **-ness** поділяються на прості, кореневі та похідні з різними ад'єктивними суфіксами або префіксами, які виявляють неоднакову дериваційну продуктивність у лексичному наповненні словотвірної категорії «абстрагована ознака» англійської мови. Так, із загальної кількості англійських деад'єктивів на **-ness**, які ввійшли до реєстру OED, майже половину становлять ті, які утворено від корневих основ – 1283: *abjectness, abruptness, acridness, acuteness, alertness, badness, bareness, bigness, bluntness, calmness, casualness, cheapness, chillness, dampness, darkness, deafness, dearness, easiness, eldness, emptiness, erectness, extremeness, fainness, fairness, falseness, famousness, frankness, gallantness, gayness, generalness, genialness, genteelness, gladness, halfness, hardness, harshness, heaviness, highness, idleness, illness, implicitness, inertness, instantness, Japaneseness, jealousness, jolliness, justness, keenness, kindness* і т. д.

Серед похідних прикметників англійської мови, від яких утворено абстрактні іменники за допомогою суфікса **-ness**, найбільш продуктивними виявились прикметники з суфіксами:

-y (356): *airiness, bagginess, barminess, beefiness, bentiness, bleariness, bloominess, blurriness, boskiness, branchiness, brawniness, breeziness, broodiness, brushiness, bulginess, bunchiness, carrotiness, chattiness, cheeriness, chilliness, chirpiness, choppiness, chuffiness, clayeyness, cloddiness, clottiness, cockiness, corniness, cragginess, craziness* і т. д.;

-ed (165): *abashedness, accursedness, addictedness, addressedness, advisedness, affixedness, afflictedness, agedness, akennedness, amazedness, approvedness, ashamedness, associatedness, bashedness, beardedness, belatedness, benumbedness, besottedness, bewilderedness, bewitchedness, blearedness, blessedness, bloatedness, commandedness, compactedness, complexedness, complicatedness, composedness, confusedness, connectedness, constrainedness, contentedness, continuedness* і т. д.;

-ous (145): *abstemiousness, acrimoniousness, advantageousness, ambiguousness, ambidextrousness, ambiguousness, ambitiousness, amorousness, arduousness, assiduousness, atrabiliousness, atrociousness, auspiciousness, barbarousness, beauteousness, ceremoniousness, chivalrousness, circuitousness, clamorousness, congruousness, contradictoryness, contrariousness, effectuousness, efficaciousness, enormousness, expeditiousness, fabulousness, facetiousness, factiousness, fallaciousness* і т. д.;

-ive (119): *abortiveness, absorptiveness, abstersiveness, abstractiveness, adhesiveness, advisiveness, affrontiveness, aggressiveness, alimentativeness, appellativeness, appreciativeness, apprehensiveness, approbativeiveness, coerciveness, collectiveness, combativeness, communicativeness, commutativeness, comprehensiveness, compulsiveness, constitutiveness, contactiveness, creative-*

ness, cumulativeness, delusiveness, diffusiveness, distributiveness, effectiveness, electiveness, exclusiveness, exhaustiveness, explosiveness і т. д.

Від зазначених основ англійських прикметників разом із кореневими основами утворено 69,3% деад'єктивів на **-ness**.

Доволі продуктивні в утворенні іменників на **-ness** також англійські похідні прикметники з суфіксами :

-ful (97): *artfulness, awfulness, balefulness, banefulness, bashfulness, belieffulness, blissfulness, boastfulness, brimfulness, cheerfulness, deceitfulness, delightfulness, disdainfulness, dolefulness, doubtfulness, dreadfulness, dutifulness, faithfulness, fancifulness, fruitfulness, gracefulness, gratefulness, guilefulness, harmfulness, hatefulness, healthfulness, heartfulness, hurtfulness, irefulness, joyfulness, lawfulness, lustfulness, manfulness, masterfulness, meaningfulness, mercifulness, mindfulness* і т. д.;

-ing (96): *abidingness, alluringness, amazingness, amusingness, aspiringness, assumingness, astringingness, bafflingness, becomingness, befittingness, beggingness, beholdingness, beingness, beseemingness, bewitchingness, boringness, bowingness, charmingness, commandingness, concerningness, confidingness, convincingness, cravingness, cringingness, daringness, deceivableness, depressingness, deservingness, despairingness, disgustingness, enchantingness, endearingness, enduringness, excitingness* і т. д.;

-able (-ible, -ble) (89): *acceptableness, accommodableness, accountableness, agreeableness, allowableness, alterableness, amendableness, animableness, approachableness, approvableness, ascertainableness, assailableness, associableness, believableness, changeableness, chargeableness, clubbability, commendableness, communicableness, companionableness, creditableness, deplorableness, desirableness, detachableness, disproportionableness, disputableness, enjoyableness, equitableness* і т. д.;

-ly (78): *bastardliness, beastliness, beggarliness, brotherliness, cheerliness, costliness, cowardliness, creatureliness, crumbliness, dastardliness, disorderliness, deadliness, deathliness, earthliness, elderliness, evenliness, fleshliness, friendliness, gentlemanliness, ghostliness, gingerliness, godliness, heartliness, heavenliness, homeliness, kingliness, lateliness, leisureliness, likeliness, liveliness, loathliness, lordliness, loveliness, lowliness, lubberliness, maidenliness, manliness, mannerliness, masterliness, miserliness, neighbourliness* і т. д.;

-al (72): *accidentalness, antipatheticalness, centralness, centralness, characteristicness, comicalness, complementality, criticalness, cynicalness, diabolicalness, dictatorialness, dogmaticalness, ecclesiasticalness, effectualness, empiricalness, enigmaticalness, ethicalness, factualness, fantasticalness, formalness, habitualness, horizontalness, idealness, imperialness, incidentalness, intellectualness, intrinsicness, jovialness, logicalness, magisterialness, materialness, maternalness, mercurialness, musicalness* і т. д.;

-less (57): *affectlessness, agelessness, awelessness, baselessness, beardlessness, bootlessness, breathlessness, cheerlessness, childlessness, emotionlessness, endlessness, factlessness, faithlessness, faultlessness, fearlessness, gracelessness, groundlessness, guiltlessness, haplessness, harmlessness, helplessness, hopelesslessness, lawlessness, listlessness, mercilessness, needlessness, nervelessness, normlessness, recklesslessness, relentlesslessness, remedilessness, remorselessness, restlesslessness* і т. д.;

-ish (56): *aguishness, amateurishness, apishness, assishness, babyishness, baddishness, bearishness, beastishness, blokeishness, boarishness, boo-*

kishness, boorishness, bullishness, childishness, clammishness, clownishness, currishness, devilishness, doltishness, dumpishness, duskishness, faintishness, feverishness, foolishness, giftishness, hellishness, kittenishness, knavishness, lumpishness, mannishness, modishness, moorishness, nappishness, popishness, puggishness, roguishness і т. д.

Це ще 18,2 % від усіх деад'єктивів на **-ness**.

На інші твірні суфіксальні основи прикметників, які беруть участь у творенні англійських деад'єктивів на **-ness**, припадає лише неповних 6 % від загальної кількості дериватів. Це, зокрема, основи прикметників із суфіксами **-ical** (*allegoricalness, anapleroticalness, apostolicalness, aristocraticalness, cubicalness, despoticalness, heroicalness, historicalness, magneticalness, methodicalness, organicalness, paradoxicalness, prosaicness, romanticness, satiricalness, schismaticalness, theatricalness, tragicalness, whimsicalness*), **-ic** (*apostolicness, aromaticness, balsamicness, magneticness, poeticness, prosaicness, romanticness, specificness, syllabicness, systematicness, tragicness*), **-ary/ory** (*accessariness, arbitrariness, complimentariness, customariness, elementariness, exemplariness, introductoriness, momentariness, ordinariness, plenariness, primariness, reactionariness, refractoriness, revolutionariness, sanitariness, secundariness, stationariness, transitoriness, visionariness*), **-ward** (*awkwardness, backwardness, leewardness, leftwardness, onwardness, rearwardness, upwardness, waywardness*), **-ate** (*accommodateness, affectionateness, articulateness, deliberateness, fortunateness, importunateness, ornateness, passionateness, proportionateness*), **-some** (*awesomeness, burdensomeness, delightsomeness, fulsomeness, gladsomeness, handsomeness, irksomeness, lightsomeness¹, lightsomeness², loathsomeness, longsomeness, lovesomeness, noisomeness, quarrelsomeness, tiresomeness, troublesomeness, ugsoomeness, wholesomeness*), **-ent/ant** (*apparentness, arrogantness, concurrentness, defiantness, diffidentness, fraudulentness, malignantness, pleasantness, pliantness, precipitantness*), **-en** (*bedriddenness, brazenness*), **-an** (*Indianness*), **-ar** (*angularness*), **-ling** (*middlingness*), **-ard** (*sluggardness*), **-like** (*childlikeness*).

Незначну частину абстрактних деад'єктивів на **-ness**, трохи більше ніж 6 %, становлять ті, які утворені від префіксованих ад'єктивних основ та від складних основ, однак тут про певну продуктивність можна говорити лише щодо прикметників із префіксами: **in-** (**il-** / **im-** / **ir-**) (141): *illegalness, illegitimateness, illimitableness, illiterateness, illogicalness, immatureness, immeasurableness, immediateness, immethodicalness, immoderate-ness, immovableness, impartialness, impassibleness, impassiveness, impatient-ness, impenetrableness, imperfectness, imperishableness, impersonalness, imperviousness, impiousness, implacableness, impoliteness, impoliticalness, impoliticness, impossibleness, impotentness, impracticableness, impregnableness, improperness, impureness, irrationalness, irreconcilableness, irrecoverable-ness, irregularness, irrelativeness, irreligiousness, irresistibleness, irresolute-ness, irresponsiveness, irrevocableness, inaccessibleness, inadequateness, inanimateness, inapplicableness, inappositeness, inappropriate-ness, inaptness, inarticulateness, inattentiveness, inauspiciousness, incalculableness, incapableness, incautiousness, incessantness, incoherentness, incommensurableness, incommodiousness, incommunicableness, incomparableness, incompatibleness*

т. д.; **dis-** (17): *disadvantageousness, disagreeableness, discommodiousness, disconsolateness, discontinuousness, discourteousness, disgracefulness, dishonestness, disingenuousness, dislikeness, disloyalness, dispassionateness, disproportionateness, disquietness, disreputableness, disrespectfulness, distrustiness; un- (15): *unadvisableness, unadvisedness, unchangeableness, uncharitableness, unchasteness, uncheerfulness, uncleanliness, uncompromisingness, unconcernedness, unconquerableness, uncorrectness, uncourteousness, unwholesomeness, unwillingness.**

Деад'єктиви на **-ness** від прикметників із іншими префіксами поодинокі, зокрема з **extra-** (*extraordinariness*), **hyper-** (*hypercorrectness*), **mal-** (*malcontentedness*), **multi-** (*multi-colouredness*), **non-** (*non-feelingness*), **pre-** (*preconsciousness, prematureness*), **sub-** (*subconsciousness, sublunarity*), **super-** (*superfinesness, supernaturalness*).

З погляду семантики твірні прикметники англійських словотвірних відповідників українських деад'єктивів на **-ість** відбивають типологію твірних ад'єктивів української мови. Однак в англійській мові категоризація дійсності в частині семантичного континууму 'абстрагована ознака' здійснюється не лише за допомогою суфікса **-ness**, а й за допомогою суфікса **-ity**, який за продуктивністю майже не поступається синонімічному форманту. Певну частину англійських деад'єктивів утворено також за допомогою спільнофункційних суфіксів **-ancy, -ency, -ance, -ence** та ін. До того ж від низки прикметників, від українських аналогів яких засвідчено деад'єктиви на **-ість**, в англійській мові не утворено абстрактних деад'єктивів, а відповідне значення передається іншими мовними засобами, пор. *багатоводність – abundance of water, безвідносність – the state (quality) of being irrespective, безконтрольність – absence of control, бездіяльність – absence (lack) of principles and ideas, безконфліктність – absence of conflict, безсистемність – unsystematic character, lack of system, благонаміреність – good intentions, вдумливість – power of concentrating one's mind on smth, відрізанисть – absence of communication, волелюбність – love of freedom, газоносність – gas content, gas presence, декоративність – decorative effect, decorative value, дисциплінованість – disciplined state, довгастість – oblong form, життєдіяльність – vital activity, vital functions, журливість – inclination to sadness, melancholy, загазованість – gas pollution, засухостійкість – drought resistance, звукопровідність – sound conductivity, злободенність – topical interest, зольність – ash content, інформативність – informational content, калорійність – caloric (calorie) content, caloric value, колегіальність – collective nature, collective (joint) leadership, косоокість – squint, cross-eye, cast in the eye, криміногенність – crime-pregnant situation, культурність – level of culture, малограмотність – almost complete illiteracy, мерзлість – state of congelation, моложавість – youthful looks, навіженість – lack of restraint, unbalanced state, невихованість – bad manners, ill breeding, недовговічність – short life, недоведеність – failure to prove, несудимість – the absence of previous charge, несучість – egg laying capacity, обтічність – streamline form, освітленість – illumination intensity, осілість – settled way of life, партійність – party membership, party spirit, party principle, пам'ятливість – good memory, retentive memory, перевантаженість – overload, overwork, писемність – the written language, німливість – disposition to perspire (sweat), поетичність – poetic character, принциповість – adherence to principle(s), просто-*

рість – *much room, plenty room*, *розв'язність* – *undue familiarity*, *світськість* – *good breeding, good manners*, *сезонність* – *seasonal prevalence*, *симптоматичність* – *symptomatic character*, *сируватість* – *slight dampness*, *смузлястість* – *certain degree of swarthinness*, *сонячність* – *sunny day, sunny weather*, *спостережливість* – *power (keenness) of observation*, *становіть* – *social hierarchy*, *старезність* – *great age, extreme old age*, *статичність* – *static character*, *стилізованість* – *typical conformance to some style*, *удійність* – *milk yield*, *фігуральність* – *figurative sense*, *фіктивність* – *fictional nature*, *хаотичність* – *chaotic state, state of chaos, chaotic character*, *художність* – *high artistic value, artistic merit*, *черговість* – *order of priority* і т. д.

Зазначені чинники позначилися на продуктивності семантичних різновидів прикметників у категоризації дійсності в межах кожної групи деад'єктивів із різними словотвірними формантами.

Більшість із деад'єктивів на *-ness* становлять ті, які утворено від основ прикметників, що виражають внутрішні якості осіб або предметів: *helplessness, callousness, capriciousness, restlessness, exactingness, frankness, imperiousness, impulsiveness, lordliness, naughtiness, kindness, meanness, lustiness, selfishness, vigorousness, biliousness, sadness, dreaminess, haughtiness, stubbornness, aggressiveness, carelessness, wickedness, boldness, initiative, feebleness, sharpness, mildness, tenderness, inertness, vindictiveness, manliness, brazenness, restlessness, illness; refractoriness, swampiness, miriness, discreteness, mustiness, inertness, corrosiveness, glueyness, stickiness, naturalness, orderliness, odourness, sharpness, overripeness, profitableness, sweetness, freshness, recessiveness, slipperiness, saltiness, ripeness, exactness, rottenness, unsteadiness, curativeness, dryness, frothiness* і т. д.

Значну частину таких утворень зафіксовано й від прикметників, які виражають зовнішні ознаки особи або предмета: *colourfulness, prettiness, sharpness, roundness, gauntness, compactness, shortness, roughness, shagginess, lameness, curliness, littleness, dwarfishness, picturesqueness, comeliness, slovenliness, plainness, baseness, flabbiness, puffiness, tidiness, scabbiness, baldness, meanness, rustiness, dimness, greyness, stripiness, swarthinness, flatness, silveriness, stateliness, slenderness, leanness, tenderness, thinness, waviness, gristliness, clearness, brightness, hugeness, paleness* і т. д.

Переважну більшість англійських деад'єктивів на *-ness* утворено на базі зазначених типів прикметників. З інших семантичних типів твірних ад'єктивних основ, що беруть участь в утворенні абстрактних іменників на *-ness* засвідчено також прикметники, які виражають ознаку за відношенням до

– вмісту (наявності) чогось у предметі, речовині: *wateriness, lousiness, yellowness, marshiness, boniness, woodiness, oiliness, fluffiness, rockiness, resinousness, juiciness, cloudiness, mistiness, woolliness, silkiness* і т. д.;

– часу: *timeliness, instantaneousness, inopportuneness, simultaneousness, suddenness, ancientness, youthfulness, untimeliness* і т. д.

Кілька деад'єктивів на *-ness* утворено від прикметників, які виражають ознаку за соціальним статусом особи (*poorness, precariousness, neediness, homelessness, scantiness, meanness*) та за віковими особливостями особи (*youthfulness*).

Дослідники англійського словотвору слушно звертають увагу на те, що, незважаючи на легкість утворення абстрактних іменників за допомогою суфікса **-ness** від прикметників, кількість реально наявних в англійській мові іменників із цим суфіксом значно менша, ніж можна було очікувати [20, 272; 8, 67]. Відсутність низки відприкметникових утворень із суфіксом **-ness**, які можна було б очікувати, пов'язана переважно із формуванням і функціонуванням в англійському словотворі конкурентних словотвірних типів. Йдеться передовсім про словотвірний тип деад'єктивів із суфіксом **-ity**, який теж виражає значення ознаки, абстрагованої від її носія.

Деад'єктиви на **-ity**

Як уже зазначалось, відповідниками українських деад'єктивів на **-ість** є зазвичай англійські утворення з суфіксом **-ness** та **-ity**.

Деад'єктиви на **-ity** в англійській мові є пізнішими утвореннями, ніж на **-ness**. Найдавніші слова такої структури сягають XIV – XV ст. і первісно це були безпосередні запозичення латинських іменників на **-itas** через французьке посередництво, і тільки згодом з'являються утворення на англійському ґрунті переважно від основ латинських і французьких прикметників [20, 250–252]. За матеріалами ВУАС, словотвірних аналогів до українських відприкметникових дериватів із суфіксом **-ість** зафіксовано 1015. OED (електронний) подає 1347 англійських деад'єктивів на **-ity**, з них 314 у сучасній англійській мові вже не функціонують.

Із загальної кількості зафіксованих у цьому словнику деад'єктивів на **-ity** половину утворено від кореневих прикметників романського походження (674): *abnormality, abstrusity, absurdity, acclivity, acetosity, achromaticity, acidity, adiposity, aduncity, adversity, algidity, alterity, alterity, ambidexterity, amenity, ampullosity, amurcosity, analyticity, ancienty, anfractuosity, angulosity, anility, annuity, annularity, anormality, anteriority, aqueity, aquosity, arboreality, arduity, aridity, artificiality, audacity, augusteity, aureity, austerity, authenticity, avidity, barbarity, benignity, bifidity, biformity, bilinguality, binocularity, bipedality, bravity, calidity, caliginosity, callidity, capability, cardinality, carnosity, catholicity, causality, causticity, celestuality, cellulularity, centrifugality, cessibility, chastity* і т. д.

Із суфіксальних твірних ад'єктивів найбільше іменників на **-ity** утворено від прикметників із суфіксом **-able (-ible, -ble)** – 219: *accessibility, acquirability, breathability, bribability, chargeability, coagulability, collapsibility, communicability, commutability, comparability, conceivability, condensability, conducibility, conformability, confusability, connectibility, consumptibility, contemptibility, contestability, convulsibility, corrodibility, corrosibility, decomposability, defectibility, definability, deflagrability, demonstrability, denumerability, deplorability, describability, desirability, destructibility, detestability, diffusibility, digestibility, dilatibility, discoverability* і т. д.

107 англійських деад'єктивів на **-ity** становлять ті, які утворено від основ прикметників із суфіксом **-al**: *aboriginality, accentuality, additionality, adverbiality, aeriality, archiepiscopality, areality, biblicality, brutality, centrality, ceremoniality, comicality, commerciality, communality, conditionality, confidentiality, conjecturality, consequentiality, continentality, conventionality, criminality, demoniality, disproportionality, ducality, dysfunctionality, effectuality, elementality, ethicality, eventuality, exceptionality, extensionality,*

externality, extrinsicality, factuality, fantasticality, fatality, feudality, fundamentality, futurity, globality, grammaticality, imperiality, incidentality, influentiality і т. д.

Ще 53 таких утворення засвідчено від прикметників із суфіксом **-ive**: *absorptivity, additivity, affectivity, coercivity, cogitativity, collectivity, combativity, commutativity, connectivity, consumptivity, creativity, destructivity, diffusivity, directivity, dispersivity, distinctivity, distributivity, electivity, emissivity, exclusivity, expansivity, expressivity, habitativity, hereditivity, impulsivity, inclusivity, inductivity, instinctivity, massivity, motivity, operativity, predicativity, prescriptivity, productivity, progressivity, projectivity, reactivity, receptivity, recidivity, reflectivity, regressivity, relativity, reluctivity, resistivity, retrospectivity, scientivity, selectivity, subjectivity, substantivity, substitutivity, tempestivity, transitivity, transmissivity*.

Приблизно по 30 дериватів на **-ity** утворено від прикметників із суфіксами **-ic**: *alcoholicity, allotropicity, amporicity, apostolicity, aromaticity, atomicity, atonicity, automaticity, autopticity, basicity, canonicity, centrality, conicity, cubicity, cylindricality, episodicity, ethericity, historicity, homœopathicity, hygroscopicity, iconicity, metallicity, monotonicity, oceanicity, organicity, periodicity, pyrogenicity, robusticity, simplicity, sphericity, tonicity, volcanicity, vulcanicity*; та **-ous**: *aluminosity, ambagiosity, ambitiosity, bulbosity, contagiosity, defectuosity, furiosity, glutinosity, imperiosity, impetuosity, joyousity, laboriosity, laborosity, miraculosity, monstrosity, musculosity, nitrosity, odorosity, pomposity, porosity, prodigiosity, religiosity, religiousity, rigorosity, scirrhosity, sententiosity, spirituosity, studiosity*.

15 деад'єктивів на **-ity** мотивовано прикметниками з суфіксом **-ar** (*angularity, columnarity, consularity, corpuscularity, linearity, masculinity, molecularity, muscularity, nodularity, oracularity, polarity, rectangularity, rectilinearly, titularity, triangularity*) та 12 деад'єктивів із суфіксом **-ose** (*actuosity, arenosity, frondosity, gaseosity, glandulosity, globosity, nervosity, nodosity, plumosity, schistosity, tuberosity, varicosity*).

Окремі деад'єктиви на **-ity** засвідчено від основ прикметників із суфіксами **-ical** (*centricity, conicality, farcicality, inepticality, paradoxicality, theatricality, tragicality, whimsicality*), **-ary** (*capillarity, complementarity, exemplarity, routinarity, stationarity, supplementarity*), **-ine** (*alkalinity, asininity, crystallinity*), **-ative** (*representativity*), **-an** (*Africanity*), **-eous** (*gaseity*).

Непохідні та суфіксальні основи прикметників становлять 84,1 % твірних основ англійських деад'єктивів на **-ity**, співвідносних із українськими деад'єктивами на **-ість**.

Решта деад'єктивів на **-ity** утворено від префіксальних прикметників та окремих ад'єктивованих виразів. Серед цієї групи деад'єктивів переважають ті, що утворені від різнотипних прикметників із префіксом **in-** (**il-** / **im-** / **ir-**) – 152: *illegality, illiberality, illimitability, illogicality, immateriality, immiscibility, immorality, immutability, impalpability, impartibility, impassability, impecuniosity, impenetrability, imperishability, impermeability, impersonality, implacability, implausibility, imporosity, importunity, irrationality, irrationality, irreducibility, irreductibility, irrefutability, irregularity, irresponsibility, irrevocability, irrotationality, inaccessibility, inalienability, inappli-*

cability, incalculability, incapability, incogitability, incognizability, incommensurability, incommodity, incommutability, incomparability і т. д.

Від інших префіксальних твірних прикметників зафіксовано поодинокі деад'єктиви на **-ity**, зокрема від ад'єктивів із префіксами: **a-** (*asexuality*), **anti-** (*antichristianity, antisociality*), **bi-** (*bipolarity, bisexuality*), **co-** (*coequality, coessentiality*), **dis-** (*disagreeability, discontinuity, disrespectability, dissociability*), **ex-** (*exsanguinity, exterritoriality*), **hyper-** (*hypertonicity*), **hypo-** (*hypotonicity*), **multi-** (*multipolarity*), **re-** (*re-eligibility*), **sub-** (*subnormality*), **super-** (*superhumanity, supernaturality, supernormality*), **uni-** (*unicellularity, unisexuality*).

Серед прикметників, задіяних у творенні абстрактних іменників на **-ity** в англійській мові, переважають ті, які виражають внутрішні якості осіб або предметів: *activity, amorality, verbosity, prolixity, insensibility, irresponsibility, falsity, mendacity, generosity, dignity, vanity, hospitality, duplicity, emotionality, viability, vitality, excitability, bestiality, perplexity, credulity, gullibility, pusillanimity, pertinacity, inexorability, insincerity, frugality, impetuosity, servility, respectability, sedulity, affability, agility, venality, punctuality, laxity, infirmity, tractability, audacity, timidity, assiduity, chastity;*

anonymity, bipolarity, divinity, hygroscopicity, rancidity, elasticity, combustibility, eventuality, profitability, regularity, comprehensibility, irrationality, causticity, canonicity, confidentiality, corruptibility, legality, lethality, alkalinity, manoeuvrability, materiality, inevitability, incomprehensibility, invisibility, objectivity, fecundity, pliability, porosity, conductivity, regularity, mobility, spontaneity, sterility, flowability, acerbity, ductility і т. д.

Інші семантичні групи прикметників значно поступаються продуктивністю в утворенні абстрактних деад'єктивів на **-ity**. Певну продуктивність виявляють ще прикметники, які виражають зовнішні ознаки осіб або предметів: *visibility, concavity, gibbosity, ellipticity, sphericity, globosity, convexity, declivity, sphericity, muscularity, rotundity, turbidity, obesity, immensity, infinity* та ін.

Від інших семантичних типів англійських прикметників утворено незначну кількість абстрактних деад'єктивів на **-ity**, зокрема від прикметників, які виражають ознаку за відношенням до часу (*antiquity, eternity, modernity, historicity, prematurity*), до місця (*contiguity, proximity, exterritoriality*), до способу виготовлення (*rarity, tenuity*), до того, з чого вони виготовлені (складаються) (*schistosity, crystallinity*), до вікових особливостей особи (*maturity, juvenility, senility*), до соціального статусу особи (*prosperity, scarcity*), до призначення (*adaptability*).

Деад'єктиви на -ансу, -енсу, -ансе, -енсе

Історію появи конкретних формантів **-ансу, -енсу, -ансе, -енсе** у категоризації дійсності засобами відприкметникового словотвору в англійській мові висвітлив Г. Марчанд, досліджуючи утворення англійських абстрактних іменників за допомогою суфіксів **-ансу, -енсу**. Учений вважає, що формант **-ансу, -енсу** від іменників та прикметників на **-ant, -ent** утворює абстрактні іменники зі значенням 'тенденція до, стан або якість бути ...'. Він виник під впливом слів на **-асу**, які співфункціонували із іменниками та прикметниками на **-ате**. Перші утворення фіксуються з XIV ст., але аж до XVI ст. вони ще малопоширені. «Оскільки слова на **-ant, -ent** відображають латинські слова на **-ana, -ens**, які супроводжувалися абст-

рактними іменниками на **-antia**, **-entia**, англійські слова на **-ancy**, **-ency** побічно стали їхніми еквівалентами, – пише Г. Марчанд. – Позаяк у цей же час латинські іменники на **-antia**, **-entia** були представлені іменниками на **-ance**, **-ence** (через посередництво французьких), виникла певна конкуренція між **-ance**, **-ence** та **-ancy**, **-ency**, яка часто призводила до утворення дублетних похідних. Диференціація за значенням все-таки була зумовлена основним принципом утворення нових слів, який полягав у наступному: іменники на **-ance**, **-ence** є девербiальними утвореннями, які виражають ідею дії, тоді як іменники на **-ancy**, **-ency** є деад'єктивними утвореннями, які виражають ідею стану або якості» [20, 93–194]. Однак низка дериватів у сучасній англійській мові на **-ance**, **-ence** кваліфікуються як відприкметникові утворення, функціонально співвідносні з деад'єктивами на **-ancy**, **-ency**. Від ряду ад'єктивних основ засвідчено спільноосновні деад'єктиви з суфіксами **-ancy** та **-ance**, **-ency** та **-ence**: *elegancy* – *elegance*, *leniency* – *lenience*, *equivalency* – *equivalence*, *coherency* – *coherence*, *valency* – *valence*, *dependency* – *dependence*, *permanency* – *permanence*, *divergency* – *divergence*, *transcendency* – *transcendence* та ін.

ВУАС фіксує 285 деад'єктивів на **-ancy**, **-ency**, **-ance**, **-ence**. В цілому в історії англійської мови, як свідчать матеріали ОЕД, відзначено 548 таких утворень, з них 199 дериватів вийшло з ужитку, отже, в сучасній англійській мові їх налічується 349. Серед них переважають деривати від основ латинсько-романського походження: *adamancy*, *adjuvancy*, *apparency*, *appertinancy*, *applicancy*, *arrogancy*, *benignancy*, *brilliancy*, *buoyancy*, *coadjuvancy*, *cogitancy*, *concomitancy*, *concordancy*, *consonancy*, *constancy*, *contrariancy*, *conversancy*, *descendancy*, *dilatancy*, *discordancy*, *anciency*, *apparency*, *ardency*, *ascendency*, *assurgency*, *astringency*, *attingency*, *beneficency*, *benevolency*, *bivalency*, *circumjacency*, *clemency*, *coalescency*, *cogency*, *coherency*, *coincidency*, *componency*, *conciency*, *concludency*, *condolency*, *adamance*, *buoyance*, *commorance*, *concomitance*, *conversance*, *dissonance*, *dominance*, *elegance*, *equiponderance*, *exorbitance*, *belligerence*, *bivalence*, *circumambience*, *circumjacence*, *cogence*, *coincidence*, *convergence*, *decurrence*, *deficiency*, *desipience* і т. д.

Твірними для аналізованих деад'єктивів є передовсім прикметники, які виражають внутрішні якості осіб або предметів, явищ, пор.: *leniency*, *efficiency*, *petulance*, *persistence*, *impudence*, *clemency*, *flippancy*, *violence*, *improvidence*, *negligence*, *malevolence*, *indecenty*, *incompetence*, *imprudence*, *ignorance*, *unimportance*, *ardency*, *fergency*, *vigilance*, *arrogance*, *sycophancy*, *obedience*, *temperance*, *perseverance*, *diligence*, *confidence*, *insistence*, *valiance*, *concupiscence*, *continence*, *munificence*, *indifference*, *inconstancy*, *blatancy*, *cecutiency*, *decency*, *trenchancy*, *pudency*, *stringency*;

brisanance, *interdependence*, *convenience*, *indifference*, *congruence*, *inconstancy*, *potency*, *exigency*, *incoherence*, *dissonance*, *diffidence*, *improvidence*, *inconsistency*, *fragrance*, *evidence*, *intelligence*, *assurance*, *dependence*, *piquancy*, *deliquescence*, *sequence*, *consistency*, *nuisance*, *conductance*, *resilience*, *recency*, *consonance*, *resistance*, *tolerance*, *transcendency*, *sentience*, *effervescence*, *ambivalence*, *valency*, *virulence*, *dependency*, *concordance*, *invariance*, *pungency*, *latency*, *permanency*, *buoyancy*, *constancy*, *astringency*, *patency* та ін.

Інші семантичні типи твірних прикметників малопродуктивні в утворенні абстрактних іменників на **-ancy**, **-ency**, **-ance**, **-ence**. З-поміж них певною продуктивністю виділяються прикметники, які виражають зовнішні ознаки осіб або предметів: *transparency*, *elegancy*, *luminance*, *resemblance*, *intumescence*, *incidence*, *presence*, *magnificence*, *protuberance*, *prominence*, *circumference*, *corpulence*, *difference*, *appearance*, *extravagance*. Поодинокі деад'єктиви на **-ancy**, **-ency**, **-ance**, **-ence** засвідчено від прикметників, які виражають ознаки за відношенням до місця (*adjacency*, *centripetence*), до часу (*continuancy*, *urgency*), до вікових особливостей особи (*adolescence*), до вмісту (наявності) чогось у предметі, речовині (*succulence*, *effulgence*) та за соціальним статусом особи (*indigence*, *dependence*).

Деад'єктиви на **-ation** (**-tion**, **-ion**, **-sion**)

Формант **-ation** та його модифікації дослідники зазвичай розглядають як такий, що влився в систему словотвору англійської мови із низкою запозичень із романських мов похідних абстрактних іменників в XIII–XIV ст., в структурі яких виділялись **-ation**, **-tion**, **-ion**, **-sion**, **-fication**. Як самодостатній дериваційний ресурс на англійському мовному ґрунті **-ation** розглядається передовсім у ролі суфікса, який у поєднанні з твірними основами дієслів утворює абстрактні іменники [8, 77–85; 20, 203–204].

Водночас лексикографічні джерела вказують на те, що серед похідних на **-ation** є й такі, які утворено від основ прикметників. ВУАС фіксує 188 семантико-словотвірних відповідників до українських деад'єктивів на **-ість** в англійській мові на **-ation** (**-tion**, **-ion**, **-sion**). Категоризація дійсності в частині репрезентації абстрагованої статичної ознаки в англійському словотворі може здійснюватися і в девербативних утвореннях, твірними для яких є дієслова, що виражають семантику якісного стану. Характерно, що багато аналізованих англійських дериватів співвідносні з українськими деад'єктивами на **-ість**, мотивованими оякісненими діеприкметниками, пор.: *alienation* – відчуженість, *erudition* – вченість, обізнаність, *perfection* – довершеність, *provision* – забезпеченість, *satisfaction* – задоволеність, *preoccupation* – заклопотаність, *undervaluation* – заниженість, *inflection*, *contamination* – зараженість, *presumption* – зарозумілість, *induration* – затверділість, *inspiration*, *exaltation* – захопленість, *coordination* – злагодженість, *deterioration* – зношеність, *concentration* – зосередженість, *direction* – направленість, *tension* – напруженість, *population* – населеність, *saturation* – насиченість, *erudition* – начитаність, *dissatisfaction*, *disaffection* – невдоволеність, *indetermination* – невизначеність, *imperfection* – недовершеність, незавершеність, *conviction* – переконаність, *depression*, *dejection* – пригніченість, *depression* – пригнобленість, *consternation* – приголомшеність, *degradation* – приниженість, *accommodation* – пристосованість, *resolution* – рішучість, *perversion* – розбецненість, *ramification* – розгалуженість, *confusion* – розгубленість, *irritation* – роздратованість, *inflation*, *dilation* – роздутість та ін.

Інша частина аналізованих англійських дериватів на **-ation** (**-tion**, **-ion**, **-sion**) співвідносна з деад'єктивами на **-ість**, мотивованими віддієслівними прикметниками: *insinuation* – вкрадливість, *consolation* – втішність, *intrusion*, *obstrusion* – нав'язливість, *fluctuation* – плинність, *resignation* – покірність, покірливість, *precipitation* – поспішливість, *attraction* – привабливість, *corruption* – продажність, *extension* – протяжність,

dessension – розбіжність, *contemplation* – споглядальність, *application* – старанність, *disposition* – схильність, *creation* – творчість, *gumption* – тямовитість, *adulation* – улесливість, *undulation* – хвилястість, *fascination* – чарівливість, *consideration* – чуйність.

Незначна частина абстрактних іменників на **-ation** (**-tion**, **-ion**, **-sion**) утворена від прикметників, семантика яких не пов'язана з дією, процесом, пор. *ambition* – амбітність, *destitution* – злиденність, *inaction* – інертність, *population* – людність, *affectation* – манірність, *pretension* – претензійність, *abomination* – мерзенність, *devotion* – побожність, *malformation* – потворність, *passion* – пристрастність, *dissipation* – розпусність, *vegetation* – рослинність, *satiation* – ситість, *discretion* – скромність, *indisposition* – слабкість, *resolution* – твердість, *percision*, *consideration* – уважність, *premeditation* – умисність.

Абсолютна більшість англійських дериватів на **-ation** (**-tion**, **-ion**, **-sion**, **-fication**) утворено від основ дієслів, тому вони не розглядаються тут.

Співвідносними з українськими деад'ективами на **-ість** в англійській мові є також непродуктивний у відприкметниковому словотворенні суфіксальний формант **-acy**.

Деад'ективи на -acy

В англійській мові перші слова на **-acy** появляються як запозичення з романських мов у XIV ст. За їх зразком на англійському мовному ґрунті абстрактні іменники утворюються за допомогою **-acy** від тих запозичень романського походження прикметників на **-ate**, які проникли в англійську мову без відповідних їм іменників на **-acy**. [20, 177–178; 8, 92].

ВУАС подає менше півсотні семантико-словотвірних відповідників до українських деад'ективів на **-ість**. Семантика твірних прикметників англійських деад'ективів на **-acy** вказує на внутрішні якості когось або чогось: *adequacy* – адекватність, *illiteracy* – безграмотність, *indelucacy* – безтактність, *celibacy* – безшлюбність, *literacy* – грамотність, *degeneracy* – дегенеративність, *delicacy* – делікатність, ніжність, тендітність, *diplomacy* – дипломатичність, *efficacy* – дієвість, *obstinacy* – затятість, *privacy* – конфіденційність, *inadequacy* – неадекватність, *inaccuracy* – неакуратність, несправність, *indelucacy* – некоректність, *immaculacy* – непорочність, *obstinacy* – упертість, непоступливість, *assuracy* – правильність, пунктуальність, точність, *profligacy* – розпусність та ін.

Деривати на -ment

Суфікс **-ment** в англійську мову теж увійшов спочатку в складі запозичених з французької мови абстрактних іменників ще в XII ст., а з XVI ст. стає самодостатнім дериваційним формантом і поєднується з основами дієслів, утворюючи іменники як з абстрактним, так і з конкретним значенням, при цьому його розглядають як суфікс, який у сучасній англійській мові здатний утворювати іменники лише від дієслівних основ [20, 268–269; 8, 84].

За даними ВУАС, близько 30 українським деад'ективам на **-ість** відповідають англійські похідні іменники з суфіксом **-ment**. Як і у випадку з абстрактними словами на **-ation**, більшість українських деад'ективів

утворено на базі оякіснених діеприкетникових форм або віддієслівних прикетників, пор.: *contentment* – задоволеність, *refinement* – вишуканість, *estrangement* – відчуженість, *agreement* – домовленість, *commitment* – завантаженість, *employment* – зайнятість, *allurement* – знадливність, *embarrassment* – зніяковілість, *implement* – належність, *recourment* – окупність, *enlightenment* – освіченість, *discernment* – проникливість, *embranchment* – розгалуженість, *embarrassment* – розгубленість, *disappointment* – розчарованість, *enchainment* – скованість, *allurement*, *enticement*, *seducement* – спокусливість, *agreement* – пов'язаність. Для окремих деад'єктивів на **-ість**, співвідносних із дериватами на **-ment**, твірними є непохідні або відіменні прикетники: *disfranchisement*, *compliment* – люб'язність, *enjoyment* – присмність, *ailment* – хворість.

Деад'єктиви на **-ism**

Словотворчий формант **-ism** в англійському словотворі появився завдяки запозиченням із французької мови на **-isme**. У сучасній англійській мові суфікс **-ism** поєднується з основами іменників і прикетників, утворюючи абстрактні іменники [20, 244–246; 8, 68].

ВУАС фіксує 32 деад'єктиви на **-ism** як відповідники до українських деад'єктивів на **-ість**. Інші англійські деад'єктиви на **-ism** у словнику подано як аналоги українським деад'єктивам із суфіксом **-изм**. Разом із ними в сучасній англійській мові функціонує близько 200 відприкетникових утворень із суфіксом **-ism**. Твірними переважної більшості аналізованих деад'єктивів є прикетники, які виражають внутрішні якості когось або чогось: *authoritarianism* – авторитарність, *egoism* – егоїстичність, *valetudinarianism* – підозрливість, *professionalism* – професіональність, *sciolism* – псевдовченість, *radicalism* – радикальність, *revolutionism* – революційність, *libertinism* – розпусність, *stereophonism* – стереофонічність, *rigorism* – суворість, *scholasticism* – схоластичність, *totalitarianism* – тоталітарність, *universalism* – універсальність, *utopianism* – утопічність, *fanaticism* – фанатичність та ін. Поодинокі деривати мотивовані прикетниками, які виражають зовнішні ознаки (*monumentalism* – монументальність) та ознаки за відношенням до часу (*synchronism* – одночасність, *anachronism* – анахронізм), до місця (*parallelism*), до вікових особливостей особи (*infantilism* – інфантильність).

Деривати на **-ing**

Формант **-ing** в англійському словотворі поєднується з основами дієслів та іменників. Як відповідники до українських деад'єктивів на **-ість** в ряді випадків використовуються також деривати на **-ing**, зазвичай тоді, коли українські утворення мотивовані оякісненими діеприкетниками, семантика яких передає якісний стан, пор.: *breeding* – вихованість, *wheeling* – вкрадливість, *learning* – обізнаність, вченість, *understanding* – домовленість, *tusing* – задумливість, *reading* – начитаність, *swelling* – роздутість, *crumbling* – сипкість, розсипчастість, *overcrowding* – скупченість, *leaning* – схильність, *safekeeping* – схронність, *dissembling* – удаваність, *lipping* – шепелявість. Пор. також *sipping* – хумпність, *daring* – сміливість, *sinking* – славність, *nothing* – нікчемність, *snivelling* – сонливість. Твірні основи 28 таких дериватів виражають внутрішні якості когось чи чогось.

Деривати з іншими формантами

Незначну кількість семантико-словотвірних відповідників до українських деад'єктивів на **-ість** в англійській мові становлять похідні слова з іншими суфіксами, які задіяні в утворенні слів із абстрактним значенням від основ прикметників. До таких належить трохи більше десятка деад'єктивів із суфіксом **-ery**: *bravery* – сміливість, хоробрість, безбоязність, *perfidy* – віроломність, *savagery* – жорстокість, *treachery* – зрадливість, невірність, *effrontery* – зухвалість, нахабність, *imagery* – образність, *apery* – перейнятливість, *flattery* – улесливість, *forpery* – фатуватість. Формант **-ery**, що сформувався під впливом давніх запозичень із французької мови на **-erie**[8, 87-88], в сучасній англійській мові доволі поширений, але в поєднанні з основами іменників та дієслів. Більшість відприкметникових абстрактних іменників має зневажливий відтінок.

Формант **-ship** розвинувся із другого компонента композитивів *scipe* 'душевний стан, вдача, натура, стан духа; схильність, стан, звання, посада' ще в давньоанглійській мові [7, 106], у якій він поєднувався з основами іменників та прикметників, утворюючи абстрактні іменники, однак у сучасній англійській мові він творить іменники тільки від субстантивів, а ті деад'єктиви на **-ship**, які збереглися в сучасній англійській мові, є надбанням словотвору попередніх віків [20, 281–282; 8, 71]. Їх зовсім небагато. За даними ВУАС, це *comradeship* – товарицькість, *relationship* – кривність, спорідненість, *championship* – першість, *scholarship* – вченість, обізнаність, начитаність, *musicianship* – музикальність, *workmanship*, *craftsmanship* – майстерність, *clanship* – клановість, *ownership* – власність.

Серед низки дериватів на **-age**, які появились у англійській мові ще в XIII ст. спочатку як безпосередні запозичення з французької мови, а згодом як утворення з суфіксом **-age** на англійському мовному ґрунті [20, 179–181], виділяється декілька дериватів із абстрактним значенням, утворених від основ прикметників: *advantage* – вигідність, *shortage* – відсутність, *rampage* – несамовитість, *floatage* – плавучість, *courage* – сміливість, *wattage* – ватність, *cleavage* – снайпність.

Поодиноким українським деад'єктивом на **-ість** в англійській мові відповідають похідні на **-hood**. Зазначений дериваційний формант сформувався ще в давньоанглійській мові на основі самостійного слова *had* 'стан, ранг, пласт суспільства, умова, характер', яке вживалось як другий компонент складних слів [55, 76], однак цей суфікс у творенні абстрактних іменників в англійській мові ніколи не був продуктивним [20, 232–233; 8, 76]: *womanhood* – жіночність, *likelihood* – імовірність, *правдоподібність*, *manhood* – мужність, *selfhood* – самобутність, *hardihood* – сміливість, *falsehood* – фальшивість.

Ще менше деад'єктивів зі значенням 'абстрагована ознака' засвідчено від прикметникових основ у поєднанні з суфіксом **-dom**, який початково теж був лише другим компонентом складних слів, а згодом сформувався як словотворчий суфікс [7, 119]. Відповідниками до українських деад'єктивів на **-ість** в сучасній англійській мові є деривати *wisdom* – мудрість, *freedom* – вільність, *boredom* – набридливість, *officialdom* – офіційність.

Українські абстрактні деад'єктиви жіночого роду з іншими суфіксами і їх відповідники в англійській мові

Як уже зазначалось, словотвірну категорію «абстрагована ознака» в українській мові репрезентують деад'єктиви з суфіксом **-ість**, за допомогою якого утворено абсолютну більшість дериватів. Водночас лексичне наповнення вказаної словотвірної категорії здійснюється й за допомогою інших дериваційних формантів. Так, у сучасній українській мові є 70 відприкметникових іменників із суфіксом **-от(а)**, які виражають абстраговану ознаку [5, 186]. Вони утворені від прикметників, які виражають внутрішні якості осіб, предметів або їх зовнішні ознаки, за винятком деад'єктивів *біднота*, *злидота*, мотивованих прикметниками, які виражають ознаки за соціальним статусом особи. За структурою – це переважно непохідні прикметники та прикметники з суфіксом **-н-**. Англійськими відповідниками до них є зазвичай деад'єктиви з суфіксом **-ness**: *виднота* – *clearness*, *brightness*, *глухота* – *deafness*, *доброта* – *goodness*, *kindness*, *дрібнота* – *smallness*, *духота* – *stiffness*, *closedness*, *німота* – *dumbness*, *muteness*, *мишнота* – *beauteousness*, *прямота* – *straightness*, *straightforwardness*, *uprightness*, *слизота* – *slipperiness*, *слімота* – *blindness*, *підлота* – *meanness*, *foulness*, *міснота* – *narrowness*, *closedness*, *tightness*, *чорнота* – *blackness*.

У низці випадків українські деад'єктиви на **-от(а)** співвідносні з англійськими відприкметниковими утвореннями з суфіксом **-ness** та з синонімічними йому **-ity**, **-ation**, **-ancy**, **-ency**: *кислота* – *sourness*, *acidity*, *гидота* – *nastiness*, *ugliness*, *abomination*, *гострота* – *sharpness*, *keenness*, *acuteness*, *pungency*, *poignancy*, *густина* – *thickness*, *density*, *нагота* – *nakedness*, *nudity*, *нечистота* – *dirtiness*, *impurity*, *повнота* – *fullness*, *stoutness*, *corpulence*, *rotundity*, *простота* – *artlessness*, *frankness*, *simplicity*, *пустота* – *emptiness*, *inanity*, *blackness*, *shallowness*, *futility*, *ряснота* – *richness*, *abundance*, *exuberance*, *темнота* – *darkness*, *obscurity* і т. д.

За допомогою суфікса **-ин(а)** від прикметникових основ утворено 46 дериватів зі значенням 'абстрагована ознака' [5, 186]. Твірними їх зазвичай є прикметники, які виражають внутрішні якості осіб, предметів, їх зовнішні ознаки, а в окремих словах – прикметники, які виражають ознаки за відношенням до часу (*давнина*), місця (*далечина*). Їх англійськими семантико-словотвірними паралелями є деад'єктиви з суфіксами **-ness** (*whiteness* – *білина*, *remoteness* – *далечина*, *crookedness* – *кривина*, *thickness* – *товщина*), **-ity** (*antiquity* – *давнина*, *rarity*, *curiosity* – *дивина*, *minority* – *менишина*, *cavity* – *порожнеча*). Низка аналізованих деад'єктивів на **-ин(а)** не має словотвірних аналогів у англійській мові, пор. *новина* – *news*; *тищина*, *ширина* – *breadth*, *width*, *зайвина* – *surplus*; *excess*; *surfeit*. Деад'єктиви з формантом **-щин(а)**, похідним від суфікса **-ин(а)**, що теж виражають ознаку, абстраговану від її носія, в англійській мові передаються описово, пор. *буденщина* – *the trivial round (routine) of life*; *prosaic side*; *everyday life*, *сентиментальщина* – *sob-stuff*, *slip-slop*, *поденщина* – *day labour*, *work paid for by the day*, *партизанщина* – *quer(r)illa warfare*, *haphazard work*, *unplanned work* тощо.

У сучасній українській мові до словотвірної категорії «абстрагована ознака» входить також словотвірний тип деад'єктивів із суфіксом **-изн(а)**, заманіфестований 19 дериватами [5, 186]. Їх відповідниками в англійській мові є деад'єктиви на **-ness** або/і на **-ity**: *білизна* – *whiteness*, *гнилизна* – *rottenness*, *putridity*, *голизна* – *nudity*, *nakedness*, *барежність*, *дешевізна* –

cheapness, жовтизна – *yellowness*, кривизна – *crookedness*, новизна – *freshness*, прямизна – *straightness*. Окремим деад'ективам на **-изн(а)** відповідають описові конструкції (*старизна* – *old things; old stuff*) або конверсиви (*the blue, the azure*). Твірними для зазначеної групи деад'ективів є прикметники, які виражають зовнішні ознаки предметів, осіб або внутрішні якості предметів, а в окремих випадках – ад'ективи, які виражають ознаку за відношенням до часу.

Поодиноким українськими деад'ективам з іншими суфіксами, що виражають значення ознаки, абстрагованої від її носія, в англійській мові відповідають утворення на **-ness**, рідше на **-ity** або мовні одиниці неслотовірної структури чи описові конструкції, пор. деад'ективи:

на **-інь**: *мокрінь* – *wetness, humidity*; *бистринь* – *rapid, swift course*; *величінь* – *hugeness, enormousness, vastness, greatness, immensity*; *височінь* – *height; summit, top*; *гладінь* – *mirror-like (glassy) surface*; *глибінь, глибочінь* – *depth, перен. profoundness, profundity*; *далечінь* – *distance, remoteness*;

на **-(н)еч(а)**: *порожнеча* – *emptiness; blankness*; *дорожнеча* – *high prices*;

на **-иц(я)**: *таємниця* – *secret; secrecy, privacy*; *дурниця* – *nonsense, rubbish, balderdash; trifling matter; sl. gammon, fiddlesticks; foolish (silly) thing*; *річниця* – *anniversary*; *житниця* – *granary*;

на **-к(а)**: *гарячка* – *(burning) fever; feverish activity, feverish haste*; *десятиденка* – *ten days, ten days period*; *нетерплячка* – *impatience*; *несподіванка* – *suddenness, surprise; smth. unexpected*

на **-аці(я)**: *новація* – *innovation, novation*;

на **-инк(а)**: *лукавинка* – *playful slyness, archness*; *хитринка* – *cunning*;

на **-ин(я)**: *гордіня* – *arrogance*; *святиня* – *object of worship*;

на **-яв(а)**: *синява* – *the (dark) blue*; *міснява* – *narrowness, closeness, tightness*;

Деад'ективи чоловічого роду

В українській мові до слотовірної категорії «абстрагована ознака» належить слотовірний тип відприкметникових дериватів, утворених за допомогою суфікса іншомовного походження **-ізм/изм**. ВУАС фіксує 75 таких деад'ективів. Більше, понад 207, таких утворень в англійській мові подає ОЕД, при цьому 35 з них зараз уже не вживаються. Більшість із них мотивовані прикметниками, які виражають внутрішні якості осіб, предметів, явищ. Їх семантико-слотовірними відповідниками в англійській мові зазвичай є деад'ективи з аналогічним суфіксом **-ism**, запозиченим із французької мови [20, 244–246; 8, 68] *автоматизм* – *automatism*, *аскетизм* – *asceticism*, *астигматизм* – *astigmatism*, *алогізм* – *alogism*, *альтруїзм* – *altruism*, *антропоморфізм* – *anthropomorphism*, *героїзм* – *heroism*, *динамізм* – *dynamism*, *деспотизм* – *despotism*, *діалектизм* – *dialecticism*, *догматизм* – *dogmatism*, *екстремізм* – *extremism*, *єкуменізм* – *ecumenism*, *еротизм* – *erotism*, *еклектизм* – *eclectism*, *індивідуалізм* – *individualism*, *інтелектуалізм* – *intellectualism*, *інфантилізм* – *infantilism*, *індиферентизм* – *indifferentism*, *конструктивізм* – *constructivism*, *консерватизм* – *conservatism*, *лібералізм* – *liberalism*, *патріотизм* – *patriotism*,

романтизм – *romantism*, сентименталізм – *sentimentalism*, унітаризм – *unitarism*, фаталізм – *fatalism*, цинізм – *cynicism* і т. д.

По кілька деад'єктивів засвідчено від прикметників, які виражають ознаки за відношенням до країни, краю, етносу (*американізм* – *americanism*, *англіцизм* – *anglicism*, *галліцизм* – *gallicism*, *латинізм* – *latinism*, *полонізм* – *polonism*, *русизм* – *russianism*, *russism*, *russicism*, *слов'янізм* – *slavism*, тощо), до часу (*архаїзм* – *archaism*, *модернізм* – *modernism*), до соціального статусу (*колоніалізм* – *colonialism*, *феодалізм* – *feudalism*).

Поодинокими англійськими відповідниками до українських деад'єктивів на **-ізм** є відприкметникові утворення з суфіксами **-ness**, **-ity**, **-acy** або описові конструкції, пор. *альтруїзм* – *unselfishness*, *комізм* – *comicality*, *практицизм* – *practicalness*, *практицизм* – *practicality*, *демократизм* – *democracy*, *трагізм* – *tragic situation* тощо.

Деад'єктиви середнього роду

У сучасній українській мові функціонує понад 20 відприкметникових іменників середнього роду із суфіксом **-ств(о)**, які виражають ознаку, абстраговану від її носія. Більшість із них утворено переважно від основ ад'єктивів, які виражають внутрішні якості осіб, предметів, явищ. В англійській мові їм відповідають деривати словотвірної категорії «абстрагована ознака» з різними формантами, зокрема з суфіксами

-ness: *безпутство* – *dissoluteness*, *безумство* – *madness*, *craziness*, *благородство* – *nobleness*, *блаженство* – *blessedness*, *blissfulness*, *дикунство* – *wildness*, *лукавство* – *slyness*, *archness*, *наскудство* – *meanness*, *loathsomeness*, *nastiness*, *ugliness*, *п'янство* – *drunkenness*, *убозтво* – *poorness*, *meanness*, *scantiness*, *шаленство* – *madness* і т. д.;

-ity: *безумство* – *insanity*, *благородство* – *nobility*, *блаженство* – *felicity*, *достойнство* – *quality*, *убозтво* – *scarcity*, *користолюбство* – *cupidity*, *марнолюбство* – *vanity*;

-ion, **-tion**, **-ation**: *безпутство* – *dissipation*, *відлюдництво* – *reclusion*, *красномовство* – *elocution*, *самолюбство*, *славолюбство* – *ambition*, *спроценство* – *vulgarization*, *угодовство* – *conciliation*;

-ism: *дилетантство* – *dilettantism*, *міщанство* – *philistinism*;

-ery: *безпутство* – *debauchery*, *дикунство* – *savagery*;

-ence: *красномовство* – *eloquence*, *убозтво* – *indigence*;

-ing: *вільнодумство* – *freethinking*, *дилетантство* – *smattering*.

Окремі з таких деад'єктивів мотивовані прикметниками, які виражають ознаки за їх соціальним статусом (*убозтво*).

Більшою кількістю деад'єктивів середнього роду словотвірної категорії «абстрагована ознака» в українській мові характеризується словотвірний тип відприкметникових іменників із суфіксом **-j(а)**. «Деривати цього малопродуктивного словотвірного типу утворюються від суфіксальних і префіксально-суфіксальних прикметників, часто з усиченням суфікса (*безмежний* – *безмежжя*, *могутній* – *могуття*). Приголосна фіналь твірної основи подвоюється перед закінченням **-я**, крім губних (*здоровий* – *здоров'я*) і т у сполучі **ст** (*безчесний* – *безчестя*)» [15, 115]. ВУАС подає 40 таких утворень. Більшість із них мотивована в основному прикметниками, що виражають внутрішні якості осіб, предметів, явищ. В англійській мові їх відповідниками є деад'єктиви з суфіксами **-ness**, **-ity** або, значно рідше, з іншими синонімічними до них суфіксами, зокрема

-ness: безбожся – *godlessness*, беззаконня – *lawlessness*, безпліддя – *barrenness*, безсоння – *sleeplessness*, величчя – *greatness*, відлюддя – *solitariness*, мілководдя – *shoaliness*;

-ity: беззаконня – *illegality, iniquity*, безпліддя – *sterility, infertility*, безсмертя – *immortality*, благополуччя – *prosperity*, довголіття – *longevity*, неповноліття – *minority*, милосердя – *charity*, недовір'я – *incredulity*;

-ency: милосердя – *clemency*, недовір'я – *non-confidence*;

-tion: благочестя – *devotion*;

-age: неповноліття – *nonage*;

-ism: атеїзм – *atheism*.

До окремих із досліджуваних деад'єктивів відповідниками в англійській мові є конверсиви: *майбуття* – *the future*, *затишшя* – *calm*.

Низка українських абстрактних деад'єктивів із суфіксам **-j(a)** не має словотвірних аналогів у англійській мові, їх семантика виражається описовими конструкціями, пор.: *безвілля* – *deficiency (lack) of will, weak will*; *безводдя* – *lack of water*; *безземелля* – *lack of land*; *безлісся* – *absence (lack) of forests*; *безлюддя* – *absence of human beings*; *scantiness (deficiency) of population*; *десятиліття* – *decade, the space of ten years; tenth anniversary*; *марнослів'я* – *empty phrases* тощо.

Відприкметникові множинні іменники

В українській мові функціонує невелика група множинних деад'єктивів на **-ощ(i)**, які теж репрезентують словотвірну категорію 'абстрактна ознака'. Більшість із них має співвідносні форми в однині: *радощі* – *радість*, *мудрощі* – *мудрість*, *ревнощі* – *ревність* і т. д. «Словотвірна модель із суфіксом **-ощ(i)** є оригінальним українським типом, успадкованим з давньоруської мови» [9, 387]. Мотивувальними для таких утворень є прикметники, які виражають внутрішні якості осіб, явищ. В англійській мові специфіка «множинності» словотвірними засобами не відбита, її аналогами переважно є деад'єктиви на **-ness**, значно рідше **-ity**, **-ence**, **-ing**, **-ent**: *мудрощі* – *cunning, artfulness, craftiness, slyness, astuteness*; *нестоощі* – *амер. frivolousness, futility*; *радощі* – *gladness*; *скунощі* – *miserliness, closeness, stinginess*; *хумощі* – *slyness, artfulness, craftiness, sharpness, astuteness*; *лінощі* – *laziness, indolence*; *веселощі* – *merriment, merrymaking, hilarity*. В окремих випадках – кореневі слова або описові конструкції, пор.: *завдоощі* – *envy, jealousy, grudge, green eye*.

Нульсуфіксальні абстрактні деад'єктиви

Словотвірна категорія «абстрагована ознака» в сучасній українській мові заманіфестована також небагатьма відприкметниковими іменниками жіночого, чоловічого та середнього родів, утворених за допомогою Ø. Їх твірними здебільшого виступають прикметники, які виражають внутрішні якості осіб, предметів, явищ, рідше їх зовнішні ознаки. В англійській мові частині з них відповідають деад'єктиви з суфіксами **-ness**, **-ity**: *безглуздя* – *absurdity, senselessness, recklessness, fatuity, rashness, foolishness, stupidity*; *велич* – *greatness, loftiness*; *каламуть* – *turbidity, muddiness*; *неміч* – *illness, sickness, infirmity*; *суша, суш* – *dryness*; *миша* – *stillness, tranquillity*; *товща* – *thickness* тощо.

В окремих випадках англійськими семантико-словотвірними аналогами є деривати з суфіксами **-ence**, **-ance**, **-age**, **-tion**, **-ing**: *лінь* – *indolence*; *невдача* – *mischance*, *miscarriage*; *невигода* – *disadvantage*; *неспокій* – *disturbance*, *agitation*, *perturbation*; *благо* – *blessing*.

Ряд українських нульсуфіксальних абстрактних деад'єктивів не мають словотвірних відповідників в англійській мові, їм відповідають лексичні одиниці несловотвірної структури або описові конструкції, пор.: *бистря* – *rapid(s)*, *swift course*; *безвихідь* – *impasse*, *deadlock*, *no-go*; *блакить* – *azure*, *ultramarine*; *гладь* – *satin stitch*; *зло* – *evil*, *wrong*, *harm*, *mischievous*; *латинь* – *Latin*; *слизь* – *nasty (mean) wretch*; *світло* – *light*; *безцінь* – *an absurdly low price* тощо.

Висновки

У межах відприкметникових похідних іменників чітко протиставляються дві словотвірні категорії із загальним словотвірним значенням 'носій ознаки' та 'абстрагована ознака', що репрезентують різні типи – мутаційний та трансформаційний. Перший тип засвідчує власне категоризацію, а другий – транскатегоризацію, оскільки такі деад'єктивні похідні зберігають лексичну семантику твірних ад'єктивів, однак передають її як граматичну предметність.

В українській мові словотвір відіграє важливу роль у категоризації носія ознаки. У межах словотвірної категорії «носій ознаки» виділяються назви істот та назви неістот, база категоризування яких в частині прикметників, які виражають внутрішні якості денотатів або їх зовнішні ознаки зазвичай збігаються, в іншій частині дещо розходяться. Реалізація ономазіологічної категорії носія ознаки словотвірними засобами супроводжується одночасним віднесенням предмета категоризування до певного граматичного роду, тому аналіз категоризування носія ознаки включає й розмежування дериваційних моделей деад'єктивів чоловічого й жіночого роду. Переважну більшість деад'єктивів словотвірної категорії «носій ознаки» становлять ті, які утворено за допомогою суфіксів **-ик** та похідних від нього, **-ець**, **-ак**, **-к(а)** та похідних від нього, **-иц(я)**, **-ин(а)**, **Ø**, та субстантивациєю, хоча усього бере участь у лексичному наповненні аналізованої категорії близько 40 дериваційних моделей.

В англійській мові афікси, незважаючи на їх багатство й семантичне розмаїття, в категоризуванні носія ознаки, за винятком запозиченого суфікса **-ist**, практично не використовуються. Аналіз семантико-функціональних відповідників до українських деад'єктивів в англійській мові показав, що ними є суфіксальні утворення від іменникових або дієслівних твірних основ, конверсиви, атрибутивні словосполучення, словоскладання, еквівалентні кореневі слова, описові конструкції.

Словотвірна категорія «абстрагована ознака» репрезентує транспозиційний тип словотворення, добре заманіфестований як в українській, так і в англійській мовах. В українській мові з-поміж двох десятків суфіксальних моделей формування зазначеної словотвірної категорії її основу становлять деад'єктиви з суфіксом **-ість**. В англійській мові аналогічну категорію репрезентують деад'єктиви, утворені за допомогою більш ніж десятка суфіксів, однак переважну більшість їх становлять деривати з суфіксами **-ness** та **-ity**, при цьому останній утворює абстрактні іменники переважно від романських основ, і такі утворення досить поширені в науково-технічних терміносистемах.

Зіставлювані мови виявляють чимало спільного в транскатегоризації ознаки: до більшості з українських деад'єктивів із суфіксом **-ість** семантико-функціональними відповідниками в англійській мові є деад'єктиви або на **-ness**, або на **-ity**, хоча повної конгруентності між ними на лексико-семантичному рівні немає. Окремим деад'єктивам на **-ість** відповідають відприкметникові утворення з формантами **-ancy, -ency, -ation (-tion, -ion, -sion), -acy, -ment, -ism, -ing, -ery, -ship, -age, -hood, -dom**. Крім того, в українській мові деад'єктиви із словотвірнокатегорійним значенням 'абстрагована ознака' творяться за допомогою інших суфіксів, зокрема жіночого роду **-от(а), -ин(а), -изн(а), -к(а), -інь, Ø, -истк(а), -істик(а), -иц(я), -еч(а), -яв(а), -аці(я), -инк(а), -ин(я)**; чоловічого роду – **-изм (-ізм)**; середнього роду – **-ств(о), -цтв(о), -й(а)**; множинних іменників **-ощ(і), -иц(і)**. Їх відповідниками в англійській мові є переважно деад'єктиви із суфіксами **-ness** або **-ity**, зрідка – з іншими формантами. Водночас є низка прикметників в українській мові, від яких засвідчено деад'єктиви із словотвірнокатегорійним значенням 'абстрагована ознака', які не мають словотвірних аналогів в англійській мові, і навпаки – від ряду англійських прикметників зафіксовано деад'єктиви в межах словотвірної категорії «абстрагована ознака», які не мають семантико-функціональних відповідників в українській мові.

Література

1. Виноградов В. В. Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии (на материале русского и родственных языков) / В. В. Виноградов // Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975. – С. 166–220.
2. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
3. Грещук В. В. Словообразовательная и лексико-семантическая структура украинских деадъективов на **-ість, -ство, -ота, -ина, -изна** : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Украинский язык» / В. В. Грещук. – К., 1979. – 24 с.
4. Грещук В. В. Історичний розвиток словотвірної структури українських іменників на **-ість (<-ость)** / Василь Грещук // Студії з українського мовознавства : вибрані праці / Василь Грещук ; упоряд. Р. Бачкур. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – С. 168–180.
5. Грещук В. В. Історія словотвору українських відприкметникових іменників на **-ство, -ота, -ина, -изна** в порівнянні з російськими / Василь Грещук // Студії з українського мовознавства : вибрані праці / Василь Грещук ; упоряд. Р. Бачкур. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – С. 181–188.
6. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір / Василь Грещук. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
7. Дорский С. Л. Словообразование отвлеченных имен существительных в древнеанглийском языке / С. Л. Дорский. – Минск, 1960. – 161 с.
8. Каращук П. М. Словообразование английского языка / П. М. Каращук. – М. : Высш. шк., 1977. – 304 с.

9. Ковалик І. І. Вчення про словотвір : вибрані праці / Іван Ковалик. – Івано-Франківськ – Л. : Місто НВ, 2007. – 404 с.
10. Кононенко І. В. Прикметник у слов'янських мовах : монографія / І. В. Кононенко. – К. : Видав.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2009. – 495 с.
11. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
12. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая / Е. Курилович // Очерки по лингвистике : сб. ст. / Е. Курилович. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1962. – С. 57–70.
13. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника / В. П. Олексенко. – 2-е вид., доп. і поліпшене. – Херсон : Атлант, 2005. – 366 с.
14. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – Изд. 7-е. – М. : Гос. уч.-пед. изд-во МП РСФСР, 1956. – 512 с.
15. Словотвір сучасної української літературної мови / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с.
16. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / відп. ред. В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1969. – 584 с.
17. Фашенко М. М. Спостереження над словотворенням іменників жіночого роду із суфіксом *-ість* / М. М. Фашенко // Українське мовознавство : міжвід. наук. зб. – Вип. 1. – К. : Вищ. шк. ; Вид-во при Київ. держ. ун-ті, 1973. – С. 35–40.
18. Bauer L. English Word-Formation / Laurie Bauer // Cambridge Textbooks In Linguistics. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 311 p.
19. Dokulil M. Tvoření slov v češtině : Teorie odvozování slov / Miloš Dokulil. – Praha : Nakladatelství Československé Akademie Věd, 1962. – 264 s.
20. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach / Hans Marchand. – Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1960. – 379 p.
21. Plag I. Word-Formation in English / Ingo Plag // Cambridge Textbooks In Linguistics. – New York : Cambridge University Press, 2003. – 240 p.

The article analyses the word-formative means of categorizing reality in the area of feature abstracted from its carrier, in the Ukrainian language in comparison to English. Common and peculiar language features in the realization of word-formative category «abstracted feature» are determined in the Ukrainian and English languages.

Keywords: categorization of reality, transcategorization, word formation, word-formative category, transpositional word formation.